

ИЗДАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ВРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

ЈЕСЕН

— A. De Lamartine —

Здраво, украшен луже остатком зеленила!
Последњи лепи дани што нам вас небо своди!
Увело лишће, здраво! Јесењи дах мртвила
Уз тешки бол пристаје и моме оку годи.

Усамљен стазом ходим, пун болних сањарија,
Последњи пут бих вид'о, док зрак не клоне сниже,
То сунце бледолико, нејасна светлост чија
Кроз шумску полутаму до мене једва стиже.

Јест. Сада, када земља зенице склапа своје,
У погледима њеним лепоте видим више.
То је другарско с Богом, последњи осмех то је
Који ће смрт за навек с усана да избрише.

Тако готов да свршим свој земни век злехуди,
Плачући својих дана варљиви удес зао —
Ја се окрећем натраг и оком, пуним жуди,
Посматрам добра, која уживат' нисам знао.

Дубраве, земљо, сунце, природо лепа, красна,
С ивице гроба сузом здравим вас жалостивно;
Та ваздух тако мирј! Светлост је тако јасна
Очима што умиру сунце је тако дивно!

Како бих радо сада до самог дна испио
Ту купу пуну сласти и пуну горког једа;
У чаши, из које сам животно пиће пио,
Можда је још остала и која капља меда.

Можда је за ме крила будућност блиска моја
Повраћај старе среће, чија је нада свела,
Можда је у гомили живела душа која
Што би ми срце такла, душу ми разумела...

Ал' пада свело цвеће, мирисом зрак напада,
Животу, сунцу тиме последње с Богом гласи,
И ја сам ја умирем, на часу издисаја
Ко складно — тужна песма моја се душа гаси.

1899.

Вој. Ј. Илић.

МОРЕ БЕЗ ПРИМОРЈА

НОВЕЛА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

— Јанко М. Веселиновић —

IV

Дигао се рано. Био је ведар и весео као и сваки који је срећан као он, да и у сну настави срећне часове. Збиља он је легавши у постељу сањао готово све што је тога дана преживео.

Лепо се учи, обуче и дотера па се диже у канцеларију. Леп дан као да је хтео увеличати радост његову. Он је ишао крпко, осмејкивао се и радосно поздрављао и отпоздрављао знавце и пријатеље.

Али то не потраја дуго. Што дан више освајаше тим и њега почеше обузимати неке најуре сетне а после и озбиљне мисли.

„Збиља шта хоћу ја?“ — мислио је он седећи за столом и шарајући писмо С по табаку — „Ко сам ја? Један сиромашак, без игде ичега и без игде икога. А она? Она кћи једног богатога трговца, из породице виђене и уважене. Могу ли ја, смем ли управо прићи к њој, а да она не помисли да јој прилазим из неких себичких намера? Ја сам школован, имам и приличан положај; али шта је то све према оном што она има? Па моји најуриснији пријатељи рећи ће да се ја облизујем око њезина мираза и наследства! А кад они то кажу зар нема и она права да то помисли?“...

Он спусти плајваз на сто, диже се са столице и поче шетати кружним корацима по канцеларији.

„А што, најпосле?“ — мислио је даље — „Ја сам се и трудио и радио да будем нешто. Па ето, и њезин отац није ништа имао, па је радио и зарадио поштено. Зар и ја нисам већ учинио неки напредак дошавши до овог положаја, не улизивањем, него поштено трудом и радом? Зар би, бајаги, било нешто неопштено од моје стране кад бих ја њу запросио. Ја је волим и мислим да ми моја љубав даје право и да је запросим. Ја бих то учинио и да је она сиротица!“

„Јест“ — шапуташе му нешто „али ојет не смеш баш тако на јуриш! Ти заборављаш на оне твоје дугове и мевнице по новчаним заводима. Ако хоћеш да си човек на своме месту, ако хоћеш да јој поносно можеш у очи погледати, ти онда исплати своје дугове; па пошто то учиниш слободно јој приђи и реца: Госпођице, ја сам сиромах човек, немам кућа и палата; али имам једно поштено име и солидну зараду, коју би могао са једном честитом женском поделити. Ако ви немате ништа против моје личности, онда пођите за ме!“

Њему се то доваде. Заиста, зар он не би био кадар малко се стегнути и исплатити своје дугове? А то би било славно! Онда би јој могао баш слободно приђи. Има приличну плату да може живу издржавати а то му већ даје неко право..

Врати се ојет столу и заседе. Замисли се и удари песницом о сто.

— Гадно! — рече. — Чим укорачиш у живот одмах се сусрећеш с таким питањима! Оду снови, жеље, идеали, све оде до ђаво а! Не, не! Ово је најпоштевије! Да се ја мало стегнем па да исплатим своје дугове да ме бар тиме не би корела.

И онда седе рачунати шта има дужан и колико му треба времена да својом платом дугове исплати.

У томе га послу и подне затече. Рачун му се никако није допадао, био је много дужан. Али решење беше стално: женити се веће пре него што дугове исплати.

Заморен рачунањем и размишљањем крете се на ручак. Ишао је тромо, оборене главе, а сунце припекло те му досаду још увећава. Није ни ручао честито, јело му није пријало. По ручку диже се у стан да се мало расхлади.

И ушавши у хладовиту собу, разазури се и пружу по дивану. Али поред све хладовине, осећао је како га пече његова девоја.

„Баш сам у лудо строшио и време и новац! Што ми је било потребе да се толико задужујем? Да сад тога дуга немам, ја бих друкчије говорио с њом; а овако?... Да ли да идем пред вече тамо?..“

— А, да идем, да идем! — рече готово скочивши с дивана као да му неко нешто отима. — Нећу зар хтети да ме сматра као дивљака! Идем; али ћу се добро чувати од оних лепих очију да ме не занесу! Говорићу о свему и свачему, и свираћу и певаћу, само ћу избегавати разговор о јучерашњем дану!..“

И оживе јучерашњица. Они седе у хладу на зеленој трави, она до њега, бије Милана преко њега, и дотиче га својом снагом, и он гледа њене малене ципелице..

— Ех! — рече и устаде.

Хтео је како одагнати те заносљиве и примаљиве мисли, па оде баратати по књижници... —

У шест сахата тачно био је код Младеновића. Ту је и она с Маријом, само Милана не беше, а он је њега тражио.

Али се држао храбро. Чак је хтео и отићи, али га Марија задржа.

— Па седите! Милан ће одмах доћи. Ми вам ваљда нисмо досадне?

— Молим вас, госпођице! Како би то.. Та ја..

— Онда — седите!

Он седе. А у себи помисли: „ухватише ме! А нисам требао седати!“ Међу тим, и ако је тако помислио, у дубини душе био је задовољан.

— Како данас после јучерашњице? — упита Марија.

— Данас већ нисам задовољан — рече он. — Јучерашњи сам дан провео тако славно да га нећу никад заборавити!

И учини му се да га Савета погледа некаквим нарочитим погледом.

— Него могао се тај дан и мало незгодно свршити, а, Савета?

— Хвала г. Виловићу; али ја не знам шта би радила да он не вађе моју мивђушу! Није то што је скупоцено, него то ми је први девојачки дар од оца

— Немате појма колико се радујем што је мени пала у део та срећа! Него, манимо то!..

— Мени данас све незгодно! — рече Марија. — Врућина ми; нема оног ветрића да заћарлија, па мириса лишног па оне хладне воде..

— И мени — рече Савета. — Што бих водела да имамо какве родбине где па селу, па тамо да одем с мајком и проведем лето! Јесте ли ви, г. Виловићу били кад па селу?

— У селу сам рођен, госпођице.

— Идете ли често?

— Не идем. Немам коме. Ја сам ојече. Како сам у детињству дошао овамо ту сам и остао.

Уђуташе сви. Он помисли у себи: „бар сам као поштен човек учинио своју дужност.“

— Јесу вам давно помрли родитељи? — упита Савета с неким саучешњем.

— Давно. Мајку нисам ни запамтио, а оца врло мало. Узео ме учитељ и послао у Београд, пошто сам у селу свршио основну школу.

— И од то доба нисте ишли никако у село.

— Јесам, пре неколико година, кад сам постао пунолетан, отишао сам да примим масу.

— Дакле имате имања?

— Та каквог имања! Имам четири дана орања и нешто окућнице под воћем. И зато имам захваљити моме стараоцу, учитељу.

— Па шта сте урадили с имањем? — Продали?

— Не. Дао сам под кирију.

А у себи помисли: „ала ме ова испитује!“

— Па, ето, ви ојет имате куд! Имате лепо своје имање.

Он се насмеја.

— Нисам знао да умете и пецкати! — рече јој.

— Боже сачувај! Од мене је далеко и свака помисао! У чему ви налазите увреду?

— Ви.. тако богата, па говорите о неком моме имању!

У тај мах уђе Милан и прекиде овај разгвор. Марија оде да кува каву, а Савета се осећаше веома незгодно пред изазивачким погледима Милановим, па и она изиђе из собе.

— Милораде, брате, — рече Милан — ова девојка тебе воли! Веруј Богу, воли те! Јуче си ми одбијао на шалу, али ја сам је озбиљно посматрао кад ти певаш или причаш што год — просто јој очи ставу на теби!

— Остави се, Бога ти, таква разговора! — рече овај, па се диже, приђе столу те узе отворену књигу, што на њему беше и као поче читати.

— Ја ти рекох, па ћеш видети!

Милорад му ништа не одговори, изгледа да се задубио у читање, а овај извади дувањару и поче савијати цигарету. Тишина потраја неколико трепу- така док је Марија дола ком не прекиде.

— Што ћутите?

— Шта ћемо! — рече Милан.

— Читате ли ви „Јаднике“? — упита Виловић.

— Не; то Савета чита. Вели да је веома занимљив роман; ја још нисам читала.

— Треба да прочитате!

— Ко? Зар Марија? Боже сачувај да ће она што прочитати! Да си рекао какав кувар или како се месе разви колачи — онда веруј, али „Јаднике“ та неће прочитати! — рече Милан и насмеја се.

— Ево да се кладимо да ћу прочитати!

(наставиће се)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

СТЕВАН ЈОВАНОВИЋ

Архимандрит манастира Трноше.

(свршетак)

„Друго. Да под крила царска прибегнемо, како смо се један пут заклели у име Оца, Сина и св. Духа, во јединаго Бога, да ћемо бити свагда верни цесаро краљевски поданици, и који одступи од ове заклетве, нека се зна да ће му Божји гњев свагда поврх главе бити, зато ову заклетву нека сваки добро разуме, јербо хоће давати одговор при другом и естрашном доласку Христовом. А шта ћемо имати ако заклетву нашу целу сачувамо? Ето дајем вам на знање за ону милост, коју смо од цара добили с декретом и потврђењем овдашњег добротвора нашег господина фелд-маршала грофа Валиса, а који неверује нека сам дође да му се прочита.

„1. Сви они Србијанци, који су ради на ону страну прећи, наш најмилостивији монарх Леополд други прима их као отац своју децу, даје им ону милост и правце, које год имају једноверни наши, и то је пређе још дао и да се објави.

„2. За четири године дана биће слободни од сваке царске дације.

„3. Оним сиротима, који немају са чим живети, а понајвише женама, деци и сакатим људима на дан ће се давати по две крајцаре.

„4. Који жели у војничке границе да се досели, добиће земљу, кућу и све што му је за уживање потребно.

„5. Такођер и они, који се у коморска места доселе, имаће земљу, кућу и сваку помоћ. Сकेле, где ће се на ону страну прелазити, јесу ова места: Шабац, Београд и Смедерево. А који пак неће да пређе, тај слободно нека остане као Турчин с Турцима или као Чивутин, јер онај који своју заклетву не чува, није хришћанин, него један лажа пред Богом и царем. Турци сад Вама све обећавају опростити, али ви знате турску реч. Та они хоће само благо и главу узети, а друго ће све опростити, али ће све у Азију или Румелију послати, као што су то већ одавно намислили и потврдили су ферманом, како ми је то јавио Авди-паша и Осман паша, и овде ће да се населе Јуруци, тј. паори Турци, који су верни турском цару...“¹⁾

Да, лако је било овом превртљивом Грку овако говорити јер он беше награђен и пренаграђен. Он иђаше одавде из Београда на сигурну епископску столицу у Будим, коју је добио приликом темишварског српског сабора, а и орденом св. Стевана. Зато је овако и говорио, зато је и називао свакога Чивутином и клетвопреступником, сваког оног ко остане, претећи тобож како су му она два паше јавиле да ће Србе Турци раселити одавде.

Ни то није било доста грабљивом Грку. Он хтеде и последњу крајцару дићи од опљачкане и истрошене пастве своје. О томе сам Стеван у једноме писму вели: „Господин владика београдски по целом пашалуку београдском свих епархија на силу купи некакве порезе, што није ни за Турака толико од своје епархије а сада и од других епархија.“²⁾

И тако, на крају крајева сва борба српског народа, сав труд и заузимање часног оца Стевана за њ беше узалуд и без плода. Аустрија се и овом приликом користила српским народом, преварила га па га оставила. То је било раније па и сада. Аустрија је изневерила српски народ, а Србима се пребацује да су неверни цару!

III

Изнурен од напора, саломљен од многих путова, преварен у надама својим, преварен и издан у народним идеалима Стеван изгубивши све што је у Србији имао, морале се повући у манастир Гргетег и ту таворити дан за даном. И оно мр-

¹⁾ Голубица III. стр. 238.

²⁾ Голубица III. стр. 240 и 241.

вица, што му за толика његова заузимања у рату, бацише Аустријанци са свог раскошног стола, и оних 200 форината годишње помоћи не примаше уредно. У поменутом писму сам сиромаш вели:

„Оно 200 форината, што су ми декретално обештали, еште ни крајцаре нису ми дали, а ја како сам био до сада на службу овоме двору аустријанскоме, тако и сад и у напред. Но и сам сам у очајаније пришао, не знајући шта ћу од себе чинити. Са овом малом гажијом живети не могу, а у манастиру не смијем, всјачески пропао...“ Ето, тако се тужи бедни Стеван бачком епископу Јовановићу, који му такође ништа није могао помоћи.

Најпосле кад је видео да ништа нема од све његове заузимљивости, кад не мога ни за своју једну душу ништа да изрази, а то ли за онај бедни народ у Србији, науми да се врати натраг у Трношу. Турци већ беху заузели Србију, у Београд дошао за митрополита Грк Методије, а Стеван једног дана остави Гргетег, пређе Саву и предаде се Турцима, па по том оде у Трношу као у своју кућу.

У Трноши Стеван је живео и даље све до 1799. године. За то време позна га и Вук, који беше као дечко дошао у Трношу да потражи науку и књиге. Како тако, тек Трноша беше прва школа, где је Вук нешто научио, а ко зна није ли каква утицаја на Вука имао и овај нападени архимандрит! Србији и Србима у Србији приближаваху се страшни дани. Јаничарима беше криво што им је забрањено боравити у београдском пашалуку, с тога подстакосе Пазваноглуа. У то се деси и смрт првог оснивача грчке Хетерије Риге из Фере. Турци беху врло опрезни, јер као да предвиђаху да ће ускоро наступити озбиљни дани. У то наступи и гладна 1799. година. Народ истрошен и изнурен у пређашњем рату, за тим у рату са Пазваноглом, мучаше се све више и више. Сад му још несташе хране, те настадоше за њ живе муке. Народне старешине беху позване да се побрину за народ, па међу осталима и архимандрит Стеван. Вук Караџић о томе прича ово:

„Кад у Србији 1799. наступи велика глад, он (Стеван) отиде Капетан-паши у Зворник и замоли га, да позајми народу некаку проју, која је, као што се приповеда, још од Маџара била остала у кулама градским. Паша се стане затезати, изговарајући се да он то не може учинити. Онда му Стеван рече:

„Честити пашо! није право, да народ мре од глади код те проје, а та је проја и онако покварена стојећи од толико година; него дај да је раздамо народу, нека се зарани сад у овој невољи, па кад да Бог те роди година, народ ће вратити и напунити куле новом пројом; ако ли ти не

даш те проје, ја ћу искати од Немаца, па ће они позајмити народу жита из њихових магацина.“

„На те речи паша допусти да се проја разда народу и он пође од паше да гладној сиротињи носи тај радосни глас. Ну кад изађе на поље, паша са осталим Турцима, који су онде били, стане тумачити оне његове речи, што је казао да ће искати од Немаца жита и да ће му они дати, и закључе да се он и сад с Немцима договара, и да ће, најпосле опет довести Немце у ону земљу, и отети је од Турака. Зато пошље свога човека да Стевана зовне натраг, као да се још нешто договоре, а свом лекару, некаквом Грку Јанку, заповеди да му начини отров у кафи. Докле га пашин човек стиже и врати, лекар му приправи отров, и даде му га те га попи, и оданде отиде у хришћанску варош на свој стан, па ту умре други дан. Тело му по том Срби донесу у Трношу, и онде га саране поред цркве с десне стране.“¹⁾

И тако је овај прави службеник олтара, искрени пријатељ свога народа, најпосле за сав свој рад испио горку чашу и постао мученик за народ свој!

Најпосле да кажемо какав је био архимандрит Стеван. Вук, који га је као ђак манастира Трноше добро познавао вели о њему:

„Архимандрит Стеван био је врло прикладан човек: раста танка и висока, лица бела и весела, косе смеђе, образа дугуљастих, и није му било пуних четрдесет година кад је умро. Истина да није никаквих наука учио, ни других књига, осим црквених, читао, али је био паметан и поштен човек и знао је прилично писати и добро читати. Имао је врло леп глас и радо је појао у цркви. Свагда је о великим празницима народ поучавао у цркви, и то врло лепо према оном народу: да не краду један од другог, да не отимају, да не лажу један на другог; да не иду Турцима на тужбе за сваке беспослице да их Турци затварају и глобе, него међу собом нека се братски намирују; богати сиромаше да надгледају (као што је и он сам чинио). Он је истина као калуђер од богатијих узимао милостињу, али је сиромасима врло радо давао н. пр. жито, о Божићу печеницу, у Белу Недељу сира, о Васкресенију опет каква мрса, голом кошуљу или какву хаљину, а сиромашу (који нема чиме да плати орача или пореза) и новаца.“²⁾

Ето такав је био овај велики родољуб, који је живео друге половине прошлог века. Његов је век кратак али врло буран. Његов је живот врло поучан и за свештеника и за родољуба и световњака. Он је заслужио да и више о њему знамо а не само ово.

¹⁾ Вук, Даница за 1829. стр. 3 и 4.

²⁾ Даница за 1829. стр. 5 и 6.

БОРБА

August Strindberger

Ну рођака имађаше и других особина, које су неоцењене за прави духовни брак. Подносила је дуван и радо је пушила цигарете. Као последица тога било је да је после ручка ишла са господом у њихову собу и говорила о политици. Ту беше дражесна. Барон узнемирен мало грижом савести устаде за часак, отиде к жени у лечју собу, пољуби њу и дете и упита шта раде? И бароница беше благодарна, али не и срећна. Барон се врати у друштво са ванредном вољом, као после испуњене дужности. Понекад му беше криво, што и његова жена не може да буде ту.

Почетком пролећа рођака не отиде кући, него је пратила своје рођаке у једну бању. Тамо је давана једна дилетанска представа у корист сиротиње тога места. И она и барон играли су заједно, разуме се, као љубавници, са тако природном последицом, што је се као пламен разбуктала, питање о неговању осуђеника доби свој летњи распуст, и љубав постаде жарка. Али то беше само духовни жар; заједнички интереси, једнаки погледи, а може бити и слични карактери.

Међутим бароница је имала времена да размишља о своме положају. Једнога дана рече своме мужу, како би боље било да се раздвоје, пошто су иначе између њих све везе покидане. Он не хтеде то ни да чује и паде у очајање. Рођака требаше да отпутује кући и онда би видела, да ли је он човек од части.

Рођака отпутова. Сад је отпочело дописивање између њих. Бароница морале сва писма читати. Она то није хтела, али барон је тражио. Најзад он попусти и читаше сам њена писма. Рођака опет дође. Тад је било свршено! Барон беше пронашао, да без ње не може да живи. То је смрт! Продужити? Немогуће! Раскинути брак, који барон још сматраше као проституцију, и опет се оженити? Да, то је једини чистан и ако тежак начин.

Али она то неће! Она неће, да свет каже, како је жена мужа залудила; а скандал, скандал!

Ну било би и нечасно, неизвестиги жену о стању ствари; ко зна, докле то може доћи! Како? Шта он мисли с тим? Докле би то довело?

То се не може знати! О како је срамно! Шта би он о њој мислио?

Да је жена! — И он паде пред њом на колена, закле се и рече, нека јој ђаво носи и неговање осуђеника и сиротињске школе; изјави јој, да он не зна, да ли је она ово или оно, али зна да је воли! — Она га презре и отпутова на брзу руку у Париз. Одмах отпутова и он за њом и из Хамбурга написа писмо својој жени. Он објашњаваше, да су учинили погрешку и да би било неморално, кад ту погрешку не би поправили. Тражио је развод брака!

Разведоше се и после годину дана барон се венча са рођаком. Добише и дете. Али оно им није срећу мутило, напротив. Овде на пољу вејаху тако многе нове идеје, тако многе и јаке буре! Он је подстаче да напише једну књигу о младим злочинцима. Критика је сатреу

прах. Она се наљути и закле, да никад више неће писати. — Тада он узе слободу да је запита, да ли она пише да је хвале, да ли је славољубива? — Она му одговори са питањем, зашто он пише?

Ово је дало повода малој измени мисли. Али то беше само освежавање једно чути мишљење друкчије од свога. — Своје мишљење? Шта то треба да значи? Зар она није имала своје назоре? — Она се поносаше, да каже, како има своје назоре и ови су баш због тога морали увек бити друкчији од мужевљевих, да се не би десила каква погрешка. — Сад он признаде, да може имати погледе какве хоће, само ако га воли. — Вољети? Шта је то? У њему се крије животиња, као и у сваком другом човеку, он је према њој био неискрен, лажан. Он није волео њену душу, него њено тело! Славе ми, обоје! Њу у свему! — О како је био неискрен! — Не, искрен, он је био жртва самообмане, кад је веровао, да само њену душу воли.

Дођоше уморни на булевар и седоше пред једну рестаурацију. Она запали цигару. Келнер приђе неучтиво и рече, да се ту несме пушити. Муж затражи објашњење а келнер одговори, да је то отмена рестаурација, па нису ради, да се гости одбијају због таквих женских.

Устадоше, платише и отидоше. Барон се љутио: младој бароници готово беху сузе потекле. — Ето шта чини моћ предрасуде! Пушење је за човека лудорија, јер пушити је глупа ствар, а за женске је злочин! Нека уклони са света предрасуду, ко може и ко хоће! Барон не хтеде допустити, да његова буде прва жртва осећајући, да јој је и оно мало части предрасудом уништено. Јер у ствари и није друкчије. У Русији пуше даме у друштву и између појединих јела за великим ручковима. Појмови се дакле мењају са географским границама. Па ипак, ни ове ситнице нису без значаја у животу, јер ситнице и сачињавају живот. Кад би људи и женске имали исте рђаве навике, лакше би се у животу опходили и боље би се познавали него сада! Кад би добили подједнако васпитање, имали би исте интересе и никад се у животу не би разишли! — Овде барон застаде, као да је нешто глупо рекао. Али бароница се на томе не заустављаше, јер њене се мисли не задржаваху само на поруци. — Њу је увредио један келнер, она је искључена из друштва бољих људи. У томе се нешто крило! Са свим! Њу су на томе месту познавали! Доиста, она је то још раније приметила. — Шта је приметила? Да је у рестаурацијама предусрећу са недовољно уважења. Људи нису веровали, да су венчани, јер иђаху под руку и учтиво се понашаху једно према другоме. Она је то дуго сносила, али више не могаше. Ну све је то било цвеће према ономе, шта је у почетку морала слушати! Шта је то, што је с почетка морала слушати, а није му казивала? — О какве ствари! Каква писма! Па анонимна! — А барон! С њим су постуцали као са каквим зликовцем! А никакав злочин није учинио! Он је учинио све по законским захтевима а није учинио браколомство. Оставио је отаџбину на начин који закон допушта, молбу за развод брака одобрила му је краљевска конвисторија; свештенство, света црква под печатом га је ослободила ранијих брачних веза, он брак дакле није сломио. Читав

народ може се ослободити заклетве верности према владоци, кад се нека земља освоји, зашто друштво ово ослобођење не признаје код једног обећања? Зар друштво није учествовало, кад је донесен закон, да конзисторија може развести брак? Па како се може друштво онда истицати као судија над својим рођеним законом? Друштво је дакле у противречности са самим собом! С њим се поступа као са злочинцем! Зар му није секретар посланства, његов стари пријатељ послао само једну карту кад му је овај послао и своју и бароничину? Зар није био занемарен при свима јавним изменама карата. — Наравно, али бароница је била изложена још горем. Једна њена пријатељица у Паризу затворила јој је пред носом врата, а више њих су окренуле главу, кад су их на улици среле.

(свршиће се)



ПОЗНА ЈУБАВ

(Paue von Schönthan.)

Младост је лакоумна и распикућа. Млада оца валао би држати под туторством. Сваки зна не једну младу даму, која као да баш на то иде, да се о њој прича и приповеда, како је томе и томе „дала корпу“. Оне то сматрају као велико дело, као тријумф. Нека им буде то на здравље, али каткада хоће вечита правда, која много што поравнава, да те одбијене страховито освети. У тиху монологу и у велегласну вајкању није се једна женска одала: „Баш сам онда била луда!“ — „Баш је младост лудост!“ У јесење дане живота даме се више не устручавају, да саме себе осуђују због непромишљености у младости, па да то кажу с тужним уздахом. Тешко да ће бити и једне жене, која се не сећа с кајањем какве изгубљене среће из младих дана, барем једне. Она је није шчепала. Можда јој је било суђено, да онога сретне, који би јој био мио, али га је она пропустила, јер тада није опазила, да јој он срећу односи... Био је то кратак, неупотребљен часак, као што га Лонгфелов описује:

„Лађе, које се ноћу срастају, поздрављају се при срастању, само се знак истакне, и из даљине заори се кров помрчину крик. Тако и на мору живота: ми људи сусретамо се, измењамо реч, поглед, па онда опет буде мир и мрак!“

У сећању зрелијих дама, матера, па и баба, али нарочито госпођица средњих и старијих година, жива је увек по каква стара слика, на коју се тада, у младе године, код онолика ласкања, које некада није више значило, до ли интермецо на балу, тренутна летња авантура, кокетовање, листак из дневника убаве лепотице од осамнаест или деветнаест пролећа.

Пре повише година појавио се у Берлину на ступовима за огласе велик плакат са насловом „од Винете“ у великим словима, да се издалека могло читати. Дама једна тражила је „господина висока стаса са русом косом и брадом и са духовитим цртама,“ кога је видела у

извесној улици једнога лепога пролетњег јутра пре десет година. Беше то тада прво и једино срастање. За себе каже дама, да је тада носила „хаљину тамне и каткада јасне боје.“ За тим после десет година, једнога дана у септембру, сретне се случајно опет са тим господином, они се погледају и — прођу једно поред другог.

И сада докона дама, да тога човека тражи помоћу плаката. Она би да говори с њиме, да га зове да дође код баште близу колодвора једнога, тамо, где се крије малено гробље са запуштеним гробовима, трулим, искривљеним крстовима и опалим камењем. Тамо хоће „Винета“ да спет види човека и да га усрећи већ у пола оданом исповешћу, да је њено срце са живом жељом сачувало сећање, за пуних десет година!

Ја знам, поштована читатељко, ви прћите уста и велите: Шта тој паде на ум — то нема смисли — то је лудо!

Нека је и лудо, допуштам, јер не марим да противуречим; ја само примам оно што је било. Дакле смем ли продужити?

У једном бечком дневном листу наишао сам јеланпут на интересантан оглас, који је човека привлачио, ма како се иначе мислило о таквим одликама, које „не приличе женској.“ Немам више при руци тај оглас, навешћу дакле по сећању што је главно; тицало се овога: Дама једна прича, да је пре осам година у уској улици унутрашње вароши њу господин с интересантним лицем посматрао кроз шалукатре на прозору преко пута. Она додаје, да је за то касно дознала. Онда је тога господина нестало и авантури био је крај. Е, после осам година, моли га она оним чудним огласом у најраспрострањенијем бечком листу, ма где био, да се своје тадањем ви-за-ви јави; и тај позив био је без смешне сентименталности и код све потребне краткоће тако срећно стилизован, да тражени господин није никако могао одолети. Беше то одважни позив женскога срца, које се касно предомислило, покушај, да се нешто исправи, поврати, што је непажљива, поносита и непромишљена младост тада била превидела. Тада је мислила: „Ево још једнога, који куша срећу са кокетовањем.“ А од то доба прошло је осам година. Ко зна, шта је све било са траженим човеком за то време, да ли је још у животу, да ли је још слободан, могао је међу тим имати и које дете, та осам година оставе трага и на мушкарцима. Лепши за цело није постао.

Али она која тражи не мисли на то, она има пред очима само слику лепога младића, који је кокетовао кроз шалукатре преко пута и за своју љубав био тако ружно награђен; сада би она хтела да то накнади.

Не знам, да ли је јаван позив имао успеха. Врло сумњам. Пуно срећних случајности морале би се удружити, да тих двоје опет саставе, а најпоследње и то је сумњиво, да ли би се човеку иза шалукатре, после толико година, његов тадашњи ви-за-ви и сада допадао. На сву прилику није ни дошло до тога састанка, и крик тога срца зацело је прохујао, није му до уха ни допро, до уха човека, који је на веки изгубљен!

Оваква јавна распитивања никако нису ретка; ја бих могао навести још неколико примера. Занимљивој

варијанти домислила се пре две године једна дама у Аустрији, која није прибегла огласу у новинама, него је свима коњаничким официрима ћесарске војске разаслала брошуру у ружичастим корицама, у којој је причала кратку романтичну приповетку.

Списатељка је у новембру 1894. године у пет и по сати у вече пролазила извесном улицом у Сибињу (у Ердељу) и срела је млада официра необичне лепоте. После овога случајнога срастања дође друго после неколико дана, па наша дама, која се као дилетантка занима санкањем, погледа боље свега потпоручника. Ту сада долази лични опис, права потерница са свима појединостама, па опис оба срастања при чему признаје, да оне очи никада неће заборавити, да ће сенка младога војника увек остати у њеној души.

Налање у треће срастање није се испунило. У томе дође да се нагло морала да врати у свој завичај. Али је срце рањено Купилоновом стрелом брзо одвуче опет у Сибињ; очи њеке свуда „њега“ тражише; али њега беше нестало. Лати се трагања. Залуду! На сву прилику млади официр ни спадао у тамошњи гарнизон. Нити му је знала чин, јер је тада имао на себи шишет, нити је знала, коме је ролу оружја спадао, те да би се могао лакше пронаћи; само је то знала, да је био официр или кад хусара, или код коморе.

Она се сада лати, да по сећању изради лик ишче-злога у природној величини. У својој књижици прича, како се „код свака потеза кичицом молила Богу, да јој дело добро испадне те да се по слици позна ориџинал.

Бози јој не саслушаше молитву. Ни портрет не може. „Ова слика“, пише она, „слична је Пигмалионову кипу; зар никада неће оживети? Да ли ће људи бити мање свирепи и ориџинал слике показати на обзору?“

Најпосле моли тражитеља онога, који може да даде какав извештај о јунаку малог и недовршенога романа, да јој пише под шатром „Еурека“, *Poste restante* итд. Сви коњанички официри, чија се имена налазе у ранглисти, добили су књижицу безимене списатељке, која је, како вели, лепа и отмена дама; тај начин чинио јој се понајпоузданији и понајгоднији. И заиста се дошло до резултата, за који сам случајно дознао. После неколико недаља дана добила је списатељка писмен и поуздан извештај од једног официра, да је тражени хусар који се тада налазио у Сибињу на одсуству, пре кратка времена преминуо!

Жалосно решење, али можда не и најнесрећније. Ко зна, како би било, да га је нашла! Ко зна, није ли се пређе витки, елегантни коњанички официр међу тим поугојио, да ли би му се интересантна бледоћа лица била одржала, да ли би му крајеви од бркова, који су се помињали у потерници, још онако поносито у вис дизали! Ја мислим, да би ту на сву прилику било горко разочарање. Дивота, па и она лепота потпоручникова, пролази тако брзо са годинама — па и сами бивамо старији.

Јел'те, то је већ и претерано, издобовати једног потпоручника? Ви одбијате од себе и помисао, поштована читатељко, да би вам икад и у сну пало на ум тако што.

Али, немилостивна милостива, прођите у духу своја сећања из времена пре своје удадбе. Не диже ли се пред

вашим очима ишчилела слика, мисао на некога, код кога бисте били желели, да је погодио, да бисте му смели признати? Не? Зар се и у вашем животу нису уплети конци неспоразума, који су се могли избећи, да вам нису толико препоручивали да се чините невешти и да се претварате, да нам друштвене уредбе нису тако до зла бога паметне? Скоро свака жена храни у тајности свога срца понешто кајања због неиспуњених изгледа, због лакоумно или са неодважности изгубљене среће, због проћердана блаженства.

Наравно, тако што нерадо хоће да се призна, па сам уверен, да ће даме јасно гласно осуђивати оне, које се занесу на кораке, као што смо их ми овде изнели.

„То се не пристоји!“ — „Тако што не ради се!“ — „Како је то неприлично!“ — „Та то није женски начин!“

Ајде нека је тако; управо само су изузетне женске имале срчаности, да човека издобују и да га траже преко новина. Али ја опет зато остајем при томе, да би многа само када предрасуда не би сметала, издобовала какву љупку, милу, стару успомену, те још како јак!

Благо онима, које оно, што је у животу најлепше, уживају у своје време, а не позно!

КЊИЖЕВНОСТ

Годишњица Николе Чушића

Издаје његова Задужбина. Књига XIX (издања Чупићеве Задужбине књ. XLII). У Београду, штампано у државној штампарији 1899. Цена 2 лин. стр. XIII и 256.

1. Први је чланак у Годишњици: *развитак породице и њене фазе*, од Др. Манојла Смиљанића. Предмет је интересантан, и ако му је у овом чланку посвећено мало места, према замашности теме. Писан је више у тону наговештаја, и дескриптивно, а мање се обрађала пажња на експликације уочених факата. За основ рада узета је позната Морганова теорија, која се и поред све компетентности њеног аутора не може примити као тачна, нарочито сад кад су, сем утицаја земљишта и климе, проучени боље и утицаји расе и социјалног психичког стања на организацију појединих облика породичног живота. Ипак је чланак користан за читање, има лепих примера и износи на видик питање о коме се, после чланка Св. Марковића (реалан правац у науци о животу, II) у нас врло мало писало.

2. Други је чланак: *Шумадијска, културно-историска слика*, од Анд. Гавриловића. Ово је најслабији рад у Годишњици, од њеног почетка до данас. И не само то, него једва да има ма што лошије у нашој књижевности, у периодичним и непериодичним издањима. Чудно је двоје: прво, како је г. Гавриловић смео изићи пред читаоце с онаком беспослицом, и друго, како је одбор смео штампати ту ствар? Камо очи?... Ако је Љубина *Шумадијска* добра ствар, онда треба или о њој написати добру расправу, или из ње прештампати најбоље ствари у целини. Г. Гавриловић учинио је нешто најгоре, што

нико ваља да не би учинио ни у нашој ни у туђим књижевностима. Он је напунио близу 80 штампаних страна крњим цитатима из Шумадинке, почев од песама, па до *штива и прегалату* (на Подунавку). Већа се увреда није могла нанети ни чика Љуби ни одбору Чупићеве Задужбине. Читалац у место да чита ма какву добру ствар, има пред собом подеротине и комадиће, који ни мало не могу да покажу каква је била целина. Неколико сам пута загледао потпис, да се уверим, да ли је то доиста радио г. Гавриловић. Ја тиме не тврдим да остали радови г. Гавриловића имају какве велике вредности — у то ни он сам не верује, али је овај у Годишњици тако лош, да ми чак изгледа сумњиво да га је г. Гавриловић написао. Он до душе има склоности да олако пише и да даје слабе ствари, али овај посао у Годишњици тако је некњижеван, тако примитиван и лош, да је мени све једнако чудно, ко дође први на мисао да га штампа у Годишњици?!

Него, овај рад г. Гавриловићев учинио је добро само једноме човеку — г. Пејиновићу. Нешто слично овоме радио је и он у босанској Нади, на смех и увесељење читалаца. Данас, после рада г. Гавриловићева, Пејиновић излази као нека врста литерарног човека. Он и на заранку свог књижевног рада пише много боље од г. Гавриловића, и ја се не устручавам да обратим пажњу г. Гавриловићу на радове г. Пејиновића. И ако мисли да у овој врсти исписивања из старих новина и књига дође до неке вештине, бољег му учитеља не треба од г. Пејиновића. У осталом и не може другог ни наћи, јер се овим исписивачким пословима само њих двојица и базе. До душе Пејиновић прича својим речима, док г. Гавриловић преписује од словца до словца.

3. У чланку *Леџач-град* покушао је Синиша да расправи ову интересантну ствар, којом су се у нас бавили тако одлични књижевници као што су Шафарик, Новаковић и Ненадовић. Не мислим да је писац успео у томе, али заслужују пажње историски подаци изнесени у чланку.

4. И други пут г. Гавриловић. Чланак носи назив: *Приложак проучавању српске народне поезије*. Хвала богу, бољи је од првога. Да га није г. Гавриловић написао, ја бих казао да је то ђачки рад, без научне вредности и написан стилем који личи чланцима за опште народне календаре. Овако само једно могу рећи: спада у боље радове г. Гавриловића.

5. Из *Србијанке Симе Милутиновића Сарајлије* с коментаром Драг. С. Милутиновића. Песма је од слабијих Симиних песама. Коментар је у појединим тачкама излишан, јер објашњава и оно што је по себи јасно.

6. И трећи пут г. Гавриловић. Скоро као на лицитацији, или у причи „правда и кривда“, кад ђаво, у облику калуђера 3—4 пута излази пред браћу. Овога пута његов прилог носи назив: *Ка биографији П. П. Његоша*. Хтео сам да речем ма што добро о овој ствари, те да колико толико утешим г. Гавриловића. Али се баш никако не може. А што најпосле и да га тешим? Нико га

није гонио да излази са онако безначајним радовима, чију је ништавност и он сам морао знати. У овом последњем само вреди Његошева песма, до сад нештампана у његовим делима. Све што је г. Гавриловић пред њом и иза ње надовезао или не вреди много, или је са свим познато. Ни овај посао (зем Његошове песме) није књижеван, јер се састоји из исписа и цитата који немају важности за објашњење Његошевих песама, нити за разумевање његове државне акције.

7. Чланци: *Букуља и Венчац*, од ђенерала Мишковића и *Врџлаб-Беласица и Жула Врховина*, од Авр. Поповића упознају нас са појединим местима у географском, историском и етнографском смислу. Сама је ствар добра, а стручњацима остаје да кажу да ли је и излагање тачно.

8. *Путње и друге белешчице* од М. Ђ. Милићевића личе на остале радове његове овога правца. Оне нису без занимљивости, и ако не приносе увек много нашем етнографском знању. Ове су овде слабије но раније његове белешке, јер извесно писац није имао довољно издржљивости да их преради и попуни.

На завршетку нека се допусти једна напомена. Кад чланови Чупићеве задужбине желе да им се Годишњица чита и продаје, ваља да при примању радова имају само један руководни принцип: књижевну вредност рада. Ништа не сме ићи кроз капицик, нити се примати из пријатељских обзира. У питањима књижевним, исто као и у питањима части мора се бити врло пажљив: ништа се не сме учинити што руши углед једнога листа или књиге. И кад поједини људи имају храбрости да понуде рђаве књижевне производе, било би врло несмело од чланова одбора да их не баце у корпу. Иначе ћемо дочекати да будемо преплављени књижевним цубоком, јер ће увек бити људи који ће пристати да за добре пере пишу рђаве ствари.

Ја испуних своју дужност. На другима је да и они своју испуне, како би се избегле штете по књижевност од олаког примања радова у журнале и зборнике.

Ј. П.

НЕДЕЉНИ РЕПЕТОАР

Уторник, 8. Фебруара: *Богати мајдан*, комедија у три чина, написао Дон Томас Родригес Руби, превео са шпањолског Х. С. Давичо.

Четвртак, 10. Фебруара: *Краљ Лир*, трагедија у пет чинова од Шекспира, превео с енглеског Др. Лаза Костић.

Субота, 12. Фебруара: *Маројница Кабога*, драма у пет чинова, од Матије Бана. (*Први чуш*).

Недеља, 13. Фебруара: *Дневна представа: Париски кочијаш*, драма у пет чинова, превео с немачког Н. Н. — *Вечерња представа: Маројница Кабога*.

Садржај: Јесен (песма) — Море без приморја — Из срп. историје — Борба — Књижевност — Репертоар.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић